

Dominika Żukowska-Gardzińska (red.), *Jan Paweł II – miara wielkości człowieka*, Wydawca: Narodowe Centrum Kultury, Centrum Myśli Jana Pawła II, Warszawa 2020, ss. 336.

Rok 2020, w którym celebrowane były uroczystości 100-lecia urodzin Papieża św. Jana Pawła Wielkiego, obfitował - mimo czasów pandemii - różnorodnymi wydarzeniami przypominającymi tę wybitną osobowość człowieka, który zaznaczył twórczo swoją obecność i wywarł wpływ na dzieje chrześcijaństwa, Kościoła rzymskokatolickiego, świata kultury, polityki, życia społecznego, gospodarki. Znakomicie wpisana się w te celebracje publikacja książki opracowana w Centrum Myśli Jana Pawła II i wydana przez Narodowe Centrum Kultury w Warszawie.

Z perspektywy oceny wielorakich i epokowych dokonań Jana Pawła II, bardzo trafnie brzmi tytuł książki: „Jan Paweł – miara wielkości człowieka”. Święty Jan Paweł II jest bowiem miarą wielkości człowieka. Miara ta stanowi punkt odniesienia także dla współczesnych aktywności w różnych dziedzinach, w których myśl i dzieło Jana Pawła II stanowią symboliczny układ odniesienia, w swoich aksjologicznych przesłaniach twórczo rozwijany, dopełniany, interpretowany w duchu ciągłości i tożsamości wartości, a nawet jeśli jest kontestowany czy odrzucany, to nie przestaje być obojętny i mniej znaczący.

Książka ukazuje nowe spojrzenia, przywołuje nieznaną szerzej fakty, prezentuje próby syntez i generalizacji w sferze myśli filozoficznej, literackiej, społecznej, ekumenicznej, a nawet politycznej Jana Pawła II, ukazując go jako *twórcę idei, głowę Kościoła katolickiego, przywódcę, człowieka kultury i dialogu*. Książka została podzielona na pięć części, w których bardzo dobrze dobrani Autorzy podejmują charakterystykę profilu osobowości Papieża Jana Pawła II oraz jego rozmaitych aktywności w nakreślonych wymiarach: *Papież jako twórca idei, głowa Kościoła katolickiego, Papież przywódca, człowiek kultury, człowiek dialogu*.

Pierwszą część książki nosząca tytuł: „Twórca idei” otwiera znakomity pod względem merytorycznej zawartości i głębi refleksji filozoficznej, ale też i jasności stylistyki wypowiedzi tekst autorstwa **prof. Stanisława Grygiela** opatrzony tytułem: **Mistrz – uczeń**. Artykuł bogaty jest także ilustracjami bezpośrednich relacji Autora tekstu z Papieżem. Inspirująca intelektualnie jest zawarta w artykule swoista definicja relacji między mistrzem i uczniem: *„Mistrz wprowadza ucznia w wąskie, ostateczne Przejście (Pascha) do nieprzemijającej Inności, której obydwaj nie są w stanie zrozumieć. Wiedzą jedynie, że mają jednoznacznie, całym swoim jestestwem odpowiadać na jej wezwanie: „Tak, tak – nie, nie”. Dar można tylko przyjąć albo go odrzucić. Ten, kto wybiera z niego takie czy inne „rodzynki”, odrzuca go. Mówi mu: „Nie!”. Unika wąskiego przejścia „stąd” swojej i świata faktyczności do „tam” Transcendencji. Boi się paschalnego świadectwa, bez którego człowiek nie może być sobą, to znaczy nie może być suwerennym podmiotem. Suwerenna podmiotowość, osoba jest mądrością świadectwa dawanego innej osobie”*.

Prof. Joanna Nowicki: „Cywilizacja i kultura u Jana Pawła II w kontekście ponowoczesności (na przykładzie Francji)”.

Autorka podejmuje analizę i charakteryzuje recepcję myśli Jana Pawła II w środowisku kultury francuskiej cechującej się silnym wpływem myśli racjonalistycznej, słabnącym wpływem Kościoła katolickiego i kultury chrześcijańskiej i niskimi wskaźnikami praktyk religijnych. Artykuł zawiera wiele cennych konkluzji i sformułowań, których znaczenie wykracza poza ścisłe ramy artykułu. Autorka stawia tezę, że personalistyczna antropologia Jana Pawła II, której centrum uwagi jest człowiek obdarzony ontologiczną godnością, jest formą sprzeciwu wobec kultury postmodernistycznej zorientowanej wokół antropologii jednostki wyemancypowanej, wyzwolonej z obciążeń kulturowych, nadmiernych powiązań rodzinnych i społecznych, „to oczywiście diametralnie co innego niż osoba powiązana z innymi osobami różnego rodzaju więzami i zobowiązaniami, która w sposób wolny wybiera i staje się w pewnym stopniu zależna od innych”. Osnową antropologii Karola Wojtyły jest *„doświadczenie transcendencji wolności jako mocy wybrania – albo odrzucenia – przez człowieka prawdy, której konstytuowanie wymyka się absolutnie jego mocy”*. Autorka kończy swoje analizy konkluzją stwierdzającą, że śmierć Papieża stała się *„międzynarodowym wydarzeniem”* w znaczeniu filozoficznym. *„Można sądzić, że w jakimś sensie był to kulminacyjny moment konfrontacji swawolnego świata ponowoczesnego z rzeczywistością ludzkiej kondycji”*.

Bernard Lecomte: „Pasterz zaiste uniwersalny”.

Autor buduje swoją wypowiedź wokół tezy: *„Papież Jan Paweł II wywarł znaczący wpływ na zmiany o charakterze uniwersalnym, jednocześnie wyznaczając nowy kierunek rozwoju papieżstwa w duchu nieodwracalności procesu globalizacji.”* Formułuje interesującą poznawczo konkluzję: *„To prorocze, iż papież stał się duchownym koryfeuszem wielkiego globalnego przewrotu Kościoła katolickiego, uwięzionego w skostniałej strukturze liczącej dwa tysiące lat tradycji, przewrotu, który miał przeprowadzić wszystkie narody przez proces globalizacji w jego upadkach i wzlotach. Niewątpliwie przygotowanie Kościoła powszechnego na zawirowania związane z wydarzeniami nieprzewidywalnej przyszłości stanowią zastęgę Jana Pawła II nie do przecenienia”*.

Ks. prof. Piotr Mazurkiewicz: „Św. Jan Paweł II: encykliki społeczne - przełom w stosunkach społecznych i gospodarczych świata”.

Autor skupiając swoje analizy na trzech encyklikach społecznych Jana Pawła II: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* oraz *Centesimus annus*, formułuje interesujące spostrzeżenie, że refleksja społeczna Jana Pawła II powstawała głównie w czasach „napięcia między Wschodem i Zachodem”, dodając: „mimo iż papież wielokrotnie zabierał głos w sprawach społecznych, także w encyklikach (np. *Evangelium vitae*) – nie powstała już żadna encyklika stricte społeczna, która uzupełniłaby wcześniejszy cykl”. Ciekawie i inspirująco poznawczo prowadzone analizy encyklik społecznych skupione są wokół kluczowych dla nich zagadnień, wśród których Autor wymienia: podmiotowy wymiar pracy, płacę rodzinną, prawo do tworzenia związków zawodowych, etyczny wymiar

współzależności, rozwój integralny, struktury grzechu, solidarność. Ponadto: papieską *Realpolitik*, zagadnienia demokracji, demokracja a błąd antropologiczny, granice demokratycznej wspólnoty, moralna deregulacja a czyny wewnętrznie złe, prawo do życia jako papierek lakmusowy demokracji, wolny rynek. Wymieniłem omawiane zagadnienia w kolejności ich analizy. Tekst kończy się na ukazaniu znaczenia i roli wolnego rynku w doktrynie społecznej Jana Pawła II. W nawiązaniu do tytułu artykułu Autor w poszczególnych częściach prowadzonych analiz ukazuje przełomowe znaczenie papieskiej doktryny społecznej dla stosunków społecznych i gospodarczych świata.

Ks. dr Przemysław Kwiatkowski: „Rodzina i nowa ewangelizacja w nauczaniu św. Jana Pawła II”.

Artykuł jest dobrze udokumentowaną teologiczną egzegezą nauczania Papieża na temat istoty małżeństwa i rodziny, jej roli i funkcji w przekazie wiary religijnej i postaw życiowych ludzi. Rola rodziny w procesach nowej ewangelizacji rozpatrywana jest z perspektywy podmiotowej (rodzina jako podmiot ewangelizacji) oraz przedmiotowej (rodzina jako przedmiot ewangelizacji). Autor przypomniał też genezę pojęcia „nowa ewangelizacji”, które wpisane było w treść homilii Jana Pawła II w Nowej Hucie 9 czerwca 1979 roku. Interesująco są zredagowane rozdziały: 2. Ewangelia rodziny 3. Rodzina kartą Ewangelii oraz konkluzja artykułu: *„Kto naprawdę wstuchuje się w słowa św. Jana Pawła II, bez trudu dostrzeże zarówno jego fascynację, jak i troskę, z jaką pochylał się nad naturą i misją rodziny. Daleki od banalności czy powierzchownego zachwyty, nie robił nic innego, jak tylko nadawał właściwe imię tej tajemnicy, która pulsuje w rodzinnej miłości. Co warte podkreślenia, spojrzenie Papieża było zawsze niezwykle realistyczne”*. Podkreślić należy, że Autor wykorzystuje w swoich analizach materiały Archiwum Kurii Metropolitalnej Krakowskiej, przywołując niepublikowane wcześniej zapisy z rekolekcji prowadzonych przez ks. Karola Wojtyłę w roku 1957 i 1973. To dodatkowo podnosi wartość poznawczą tekstu.

Druga część książki jest zatytułowana: „Głowa Kościoła katolickiego”.

Otwiera ją artykuł ks. dr. Stanisława Odera pt. **„Świętość jako odpowiedź Jana Pawła II na wyzwania współczesnego świata”.**

Ks. dr Sławomir Oder, którego rola postulatora w procesie beatyfikacyjnym i kanonizacyjnym pozwalała zapewne na wieloaspektowe i szczegółowe zapoznanie się z życiem oraz działalnością Papieża, trafnie zatytułował swój artykuł, wskazując na cechy osobowości Jana Pawła II i jego głęboką religijność, a zarazem na główne przesłanie życia św. Jana Pawła II. *„Jako wielki ewangelizator spotkał się z prawie wszystkimi wspólnotami parafialnymi Rzymu. Dokonał 104 podróży apostolskich poza granice Włoch, docierając na wszystkie zamieszkałe kontynenty, niosąc słowa ewangelii dla umocnienia w wierze narodów tradycyjnie chrześcijańskich i głosząc imię Chrystusa wśród tych, którzy Go jeszcze nie poznali, albo nie uznali, że to On wprowadza nas w wewnętrzne poznanie tajemnicy Boga i w synowską wspólnotę Jego darów, tak, że uznajemy w Nim i głosimy Pana i Zbawcę. Misji ewangelizacyjnej pozostał wierny przez całe życie. Ani starość, ani postępująca choroba*

nie powstrzymywały go przed dawaniem świadectwa wierze i umacniania jej w Kościele". Autor przypomina też konteksty historyczne działalności ewangelizacyjnej Papieża, jej uwarunkowania związane z osobistymi doświadczeniami czasów młodości i duszpasterstwa w Polsce, jak również umiejętność rozeznania w głównych nurtach współczesnej kultury, co ilustruje cytatem z przemówienia wygłoszonego podczas historycznej wizyty w siedzibie Parlamentu Europejskiego w Strasburgu: „Największe jednak zagrożenia naszych czasów pochodzą ze strony ideologii, które absolutyzują społeczeństwo jako takie lub jego dominującą grupę, gardząc osobą ludzką i jej wolnością. Człowiek tam, gdzie przestaje szukać oparcia w wartości wobec siebie transcendentnej, ponosi ryzyko, że stanie się ofiarą nieograniczonej samowoli władzy i pseudo-absolutów, które go zniszczą”.

Kolejny artykuł zamieszczony w tej części książki jest autorstwa **ks. dr. Andrzeja Dobrzyńskiego** i jest opatrzony tytułem: „**Troska o Kościół w świecie współczesnym: Jan Paweł II i Yves Congar OP**”.

Autor stawia bardzo interesujące pytania „Jak zatem wyglądały relacje papieża filozofa z dominikańskim teologiem, który w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku spotkał się z sankcjami ze strony Watykanu? Czy dominował w nich hierarchiczny dystans, czy też pragnienie wzajemnego poznania? Główną uwagę zwrócimy na przedstawienie ich współpracy podczas Soboru Watykańskiego II (1962-1965), odbytych spotkań, jak również na ocenę kilku wątków pontyfikatu przez Congara.” W tekście znajdziemy odpowiedzi na postawione pytania. Artykuł kończy ważna konkluzja: *„Autentyczna troska o Kościół wiąże się z rzeczowym dialogiem, który polega na szukaniu zawsze większego dobra, jakim jest Chrystus działający w duszach ludzi. Kościół jest bowiem narzędziem zbawienia, o czym nie można zapominać. Święty Jan Paweł II i Yves Congar są przykładem wiary w Kościół, która polega na zaufaniu, że kieruje nim Duch Święty. Dzięki Bożemu działaniu jest on zdolny do oczyszczenia z grzechów i ewangelicznego świadectwa. Kościół, który oni kochali i dla którego niezmordowanie pracowali, to wspólnota ludzi, złączonych wiarą i miłością do Chrystusa, Odkupiciela człowieka. Było to źródłem ich troski o Kościół i świat współczesny”*.

Ks. prof. Robert Skrzypczak: „Kluczowe reformy Soboru Watykańskiego II i dowartościowanie świeckich w Kościele w czasie pontyfikatu Jana Pawła II”.

Bardzo interesująco oraz inspirująco zredagowany artykuł, eksponujący rzeczywistość kluczową dla rozumienia roli i funkcji świeckich w Kościele tezę: „Wizja posoborowego katolika, jaką wniósł w mentalność kościelną poprzez nauczanie i przykład święty Jan Paweł II to wizja ucznia Chrystusa i misjonarza, który nie potrzebuje żadnych pozwoleń i uwierzytelnień, by głosić Ewangelię światu”. Autor w inspirujący sposób ukazuje też wpływ krakowskich doświadczeń duszpasterskich Karola Wojtyły na późniejsze nauczanie papieskie.

Część trzecia książki: „Papież przywódca” przenosi nas w przestrzeń aktywności Papieża Jana Pawła II, której wymiar określić można jako społeczny i polityczny. Tę część

otwiera artykuł **dr. Tomasza Orłowskiego na temat: „Dyplomacja papieska w imię pokoju na świecie”**.

Szeroko udokumentowany literaturą: od historycznej po filozoficzną tekst ukazujący specyfikę dyplomacji papieskiej, w szczególności inspirowanej inicjatywami na rzecz pokoju światowego, podejmowanymi przez Jana Pawła II. Autor, między innymi w oryginalny sposób ukazuje odrębność dyplomacji watykańskiej czasów Jana Pawła II budowanej na nowych przesłankach: rozróżniających w kontaktach międzynarodowych państwa od narodów, dokonującej przesunięcia punktu ciężkości z politycznych aspektów współżycia i zmniejszenia zagrożenia wojną na walkę o prawa człowieka i swobodę wyznania i osobistego zaangażowania Papieża niosącego w sobie realne doświadczenia II wojny światowej. Autor stawia tezę, że „Podstawowe stwierdzenie, od którego powinno się rozważać zaangażowanie Jana Pawła II, to przejście przez niego od Jana XIII antropocentrycznego widzenia pokoju, mieszczącego w centrum refleksji człowieka i koncepcji pokoju dynamicznego, takiego, który się niestrudzenie i integralnie buduje”.

Kolejny tekst jest autorstwa **o. dr. Macieja Zięby: „Jan Paweł II - budowanie społeczeństwa obywatelskiego”**.

Autor rozpoczyna swój tekst od refleksji wokół idei społeczeństwa obywatelskiego, osadzając je w bogatej i dobrze dobranej literaturze socjologicznej. Formułuje ciekawą tezę, że wpisana w doktrynę społeczną Jana Pawła II koncepcja podmiotowego społeczeństwa jest między innymi rezultatem lektur czasopisma „Więź” i osobistych kontaktów ks. Karola Wojtyły z tym środowiskiem. Dużą część artykułu Autor poświęca aktualizowanej w polskim ruchu społecznym i robotniczym idei „Solidarności”, która jest wyrazem społeczeństwa podmiotowego i obywatelskiego oraz roli Papieża w inicjowaniu przemian społecznych. Zarazem – konkluduje Autor – Papież nadawał polskiej „Solidarności” perspektywę uniwersalną.

Prof. Irena Lipowicz: „Wkład Jana Pawła II w umacnianie idei pomocniczości”.

Omawiając doktrynę pomocniczości, jedną z podstawowych zasad katolickiej nauki społecznej sformułowaną w Encyklice *Rerum novarum* Leona XIII w roku 1891, Autorka stawia pytanie: *„Powstaje więc pytanie, czy w tę imponującą już od lat 30-tych XX w. uzupełnioną w latach 60-tych budowlę zasady pomocniczości wniósł coś zasadniczo nowego Jan Paweł II”*. W odpowiedzi Autorka stwierdza: *„Gdyby rozważać w związku z powyższymi uwagami szczególnie wkład Jana Pawła II w pogłębianie teorii pomocniczości można podkreślić połączenie (z taką intensywnością po raz pierwszy) solidarności i pomocniczości”*. [...] *„Interesujące jest także ujęcie dynamiki rozwoju wspólnot pośrednich realizujących podstawową rolę pomocniczości i solidarności. Wyprzedzając swoje czasy, Jan Paweł II mówił więc po pierwsze o procesie „dojrzewania” wspólnot osób i o ich roli umacniania tkanki społecznej, zapobieganiu w ten sposób degradacji społecznej. Do degradacji tej przyczynia się anonimowość i bezosobowe umasowienie”*. Na podstawie przeprowadzonych analiz Irena Lipowicz formułuje tezę że: *„Jan Paweł II - co było bez precedensu - określa więc demokrację, rządy prawa i państwo pomocnicze jako warunki porządku społecznego zgodnego*

z wolą Bożą. Do tego podstawowego porządku należy oczywiście także poszanowanie praw człowieka, jego godności”.

Dr hab. Paweł Skibiński: „Zmiana kierunku polityki wschodniej Stolicy Apostolskiej przez Jana Pawła II i upadek komunizmu w Europie Środkowej i Wschodniej”.

Autor stawia tezę, że *„...rozpoczęta została przez papieża Polaka nowa polityka wschodnia, polegająca na podtrzymywaniu dialogu przez Stolicę Apostolską z państwami komunistycznymi, ale bez ukrywania różnic stanowisk i przy jednoczesnym upominaniu się przez papieżstwo o prawa – zwłaszcza religijne – mieszkańców państw komunistycznych”.* Artykuł zawiera wiele interesujących spostrzeżeń i konkluzji związanych z odniesieniami Papieża do krajów będących pod dominacją Związku Radzieckiego. Między innymi na uwagę zasługuje opinia o roli Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie z Helsinek z 1977 roku *„Akt ten silnie promował abp Casaroli, jednak papież Jan Paweł II posługiwał się tym aktem w nowy sposób. Służył mu on do upominania się o prawa religijne obywateli sowieckich i obywateli pozostałych państw bloku komunistycznego”.* Autor bliżej ukazuje efekty „polityki wschodniej” Jana Pawła II na przykładzie Związku Radzieckiego, Ukrainy, Litwy oraz Czechosłowacji. Papież nie ograniczał się do oddziaływania dyplomatycznego w krajach bloku sowieckiego. Starł się jednocześnie aktywizować duchowo i duszpastersko wiernych mieszkających w krajach komunistycznych, wykorzystując doświadczenia programów duszpasterskich w Polsce oraz realizować programy duszpasterskie poprzez pielgrzymki papieskie do krajów tzw. „bloku radzieckiego”. Bardzo trafnym podsumowaniem „skutków” polityki wschodniej Papieża jest przywołany cytat z wypowiedzi prezydenta Vaclava Havla: *„Nie wiem, czy wiem, co to jest cud. Mimo to ośmielam się powiedzieć, że jestem w tej chwili uczestnikiem cudu: na ziemię zdewastowaną przez ideologię nienawiści przybywa zwiastun miłości, (...) żywy symbol cywilizacji, (...) zwiastun pokoju. (...) Przez długie dziesięciolecia duch był wypędzony z naszej Ojczyzny. Mam dziś zaszczyt być świadkiem chwili, kiedy jej ziemię całuje apostoł duchowości”.*

Kolejna **czwarta część opiniowanej książki** nosi tytuł: **„Papież człowiek kultury”**. Tę część książki otwiera artykuł **Krzysztofa Zanussiego pt. „Rozwód czy separacja?. Relacje Kościoła z kulturą w trakcie pontyfikatu Jana Pawła II”**.

W pytaniu zapisanym w tytule artykule zawarta jest teza zawierająca ocenę relacji między kulturą i Kościołem podczas pontyfikatu Papieża, w której nie ma miejsca na współpracę, współdziałanie czy współobecność. Autor w swojej wypowiedzi uzasadnia tezę zapisaną w tytule wskazując na: z jednej strony głębokie niezrozumienie nurtów współczesnej kultury przez przedstawicieli Kościoła, a z drugiej na aprioryczną niechęć do instytucji Kościoła. *„Niechęć do instytucji, którą kierował autor (chodzi o Jana Pawła II i jego tekst literacki), otwiera pole do apriorycznej niechęci, której wyraz jeszcze za czasów pontyfikatu dawał niemiecki filozof Peter Sloterdijk, który (nie będąc żadnym literaturoznawcą) określił poezje Wojtyły jako grafomanię. Nasilenie takiej niechęci na motywach*

światopoglądowych trwa już od wielu lat i w podobnym trybie co Karola Wojtyłę dotyczyło kompozytorów Krzysztofa Pendereckiego i Wojciecha Kilara, którym przypisywano twórczą impotencję płynącą z religijnych inspiracji w ich twórczości”. Trzecia z wyróżnionych przez Krzysztofa Zanussiego postaw prowadzi do degradacji sztuki: „Od lat obserwuję w kręgach kościelnych związanych z kulturą zarówno w bogatej Europie, jak i w Polsce, jak przeważa pragnienie pokojowego współlistnienia, czyli przypodobania się światu. Marzą o tym szczególnie artyści przykościelni, zazwyczaj mierni w swoich dyscyplinach, a więc spragnieni sukcesu za cenę tożsamości, którą tracą, schlebając najgorszym gustom. Zjawisko to jest źródłem sacrokiczu, czyli piękna zdegradowanego. Jan Paweł II przestrzegał przed nim, mówiąc o sztuce, której nie wolno służyć niczemu innemu niż piękno i wskazując na reklamę oraz propagandę jako pole powszechnych nadużyć”.

Ks. prof. Jan Sochoń: „Medytacyjno-mistyczne aspekty poezji Karola Wojtyły - Jana Pawła II”.

Artykuł jest literacką analizą twórczości poetyckiej Karola Wojtyły od czasów najwcześniejszych, ukazującą historyczno-kulturowy kontekst jego twórczości, a także jej wymiar ściśle religijny, o charakterze medytacyjno-mistycznym. Autor stawia tezę, że zakorzenienie twórczości poetyckiej w konkretnym świecie historyczno-kulturowych tradycji okazało się niezwykle przydatne, „kiedy arcybiskup Wojtyła został wezwany do Watykanu i patrzył na fundamentalne tzw. sprawy ludzkie z perspektywy światowej, w horyzoncie wzorców nauki Kościoła powszechnego”. Ks. prof. Jan Sochoń wskazuje w swoich analizach na znaczenie, jakie w twórczości poetyckiej, a także duszpasterskiej Papież przypisuje znaczeniu słowa: „słowo, w tym słowo nacechowane poetyckością, wyznacza tory, po których powinna wędrować świadomość człowieka, zwłaszcza tego, który buduje swój światopogląd w oparciu o biblijną wizję rzeczywistości i romantyczną koncepcję teatru”. W kontekście analizy aspektów medytacyjno-mistycznych ks. prof. Sochoń twierdzi, że „biblijne obrazowanie oczywiście nie sugeruje nastania wiekuistego spokoju. Wojtyła raczej postulował, że niebo zawsze będzie przypominało ocean, nieustannie poruszany nowymi przeżyciami, nową jakością istnienia. Pasja poznawania Boga nigdy się nie zakończy, i zakończyć się nie może. On, Bóg, wiecznie będzie odślaniał barwy i głębię swej miłości. Przed każdym zbawionym i w każdym z nich”. W konkluzji artykułu czytamy: „Tak oto dochodzimy do fundamentalnej tezy niniejszych analiz: światopogląd Karola Wojtyły–Jana Pawła II całkowicie przesycało doświadczenie poetyckie i w perspektywie owego doświadczenia daje się właściwie zrozumieć. Filozofia, teologia i poetyckie objawienie jako święta służba znalazły w dziele Karola Wojtyły–Jana Pawła II znakomite uwyrażnienie i wręcz modelową egzemplifikację. Ad majorem Dei gloriam”.

Prof. Anna Kozłowska: „Literacka droga Karola Wojtyły”.

Autorka przedmiotem swoich analiz czyni twórczość literacką Papieża, którą traktuje w kategoriach „drugiego powołania”, ukazując przede wszystkim „ciągłą ruchomość, niedomknięcie, nieustanne poszukiwania tego, co właściwe i własne” w przygodzie Karola Wojtyły z literaturą, która nie została porzucona po wyborze na biskupa Rzymu. „Jak

wiadomo, Wojtyła nie porzucił literatury nawet po wyborze na stolicę Piotrową – na początku pontyfikatu zgodził się na przygotowanie tomu zbierającego jego utwory, a po kilkunastu latach jako pierwszy z biskupów Rzymu ogłosił książkę poetycką, czyli Tryptyk rzymski. Inspiracje poetyckie ewoluowały od poezji romantycznej i młodopolskiej w stronę Norwida, od którego przejął nie tylko zestaw określonych zabiegów artystycznych, lecz także samą koncepcję poezji jako „środek dążenia do prawdy”. Autorka przywołuje też twórczość poetycką Wojtyły ukazującą się pod pseudonimami: Adama Jawienia, Stanisława Andrzeja Grudy, Piotra Jasienia lub A. J.: o tej twórczości „wiedziało stosunkowo niewielkie grono jego przyjaciół i współpracowników; teksty powstawały jednak regularnie”. Oryginalne analizy twórczości Karola Wojtyły prowadzą Autorkę do konkluzji: „Wydaje się, że celem, a w przyszłości także skutkiem badań nad tą twórczością prac powinno być swobodne przywrócenie historycznoliterackiej normalności i opis dorobku Wojtyły w adekwatnym kontekście, a tym samym „uzwyczajnienie” poety, który w swych zmaganiach o kształt słowa nie różnił się przecież od innych twórców. Spuściznę Wojtyły należy zatem czytać w perspektywie badawczej, a nie – jak to czasem bywa – wyznawczej, i traktować – również od strony filologicznej – tak, jak to się czyni z „normalnymi” tekstami. Nie oznacza to oczywiście, że utworów literackich Wojtyły nie należy interpretować w kontekście wypowiedzi innego typu, które mogą oświetlać ważne aspekty poematów i dramatów; niewłaściwe wydaje mi się jednak traktowanie ich jedynie jako ilustracji teologicznych czy filozoficznych tez autora i tym samym pomniejszanie ich rangi. Wojtyła-poeta powinien bowiem zająć właściwe sobie – wcale niepoślednie – miejsce w historii literatury niezależnie od działalności Wojtyły-biskupa i papieża. Czy tak się stanie i czy dalsza droga recepcji poezji Wojtyły poprowadzi nas właśnie w tym kierunku – pokażą nadchodzące lata”.

Ostatnia (piąta) część opiniowanej książki nosi tytuł: „Papież dialogu”. Tę część książki otwiera artykuł **dr. Bartosza Wieczorka, pt. „Personalizm Jana Pawła II w dialogu z filozofami XX wieku”**.

Artykuł jest ciekawym tekstem filozoficznym uwzględniającym konteksty stawiania się i kształtowania myśli filozoficznej Karola Wojtyły. „Myśl św. Tomasza, która była dla Karola Wojtyły punktem wyjścia w myśleniu o człowieku i świecie, mieści się w nurcie filozofii przedmiotu, w odróżnieniu od filozofii pokartezajńskiej, rozpoczynającej w sposób wyraźny filozofię podmiotu. Wojtyła wyjdzie z filozofii przedmiotu, ale poprzez fenomenologię będzie próbował łączyć ją z filozofią podmiotu. Świadczy o tym jego rozprawa habilitacyjna zatytułowana: „Ocena możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maxa Schelera”. Autor konkluduje: „Wojtyła korzysta więc z metody fenomenologicznej, aby badać świat przeżyć podmiotu; korzysta z myśli dialogicznej, aby pokazać miejsce osoby we wspólnotie, sięga po zdobycze hermeneutyki, aby odczytać na nowo źródłowy dla kultury europejskiej biblijny tekst o stworzeniu człowieka. Wszystko to czyni nie tracąc nic ze swojego zakorzenienia w filozofii św. Tomasza z Akwinu i przekonania o możliwości poznania przez człowieka prawdy obiektywnej”.

Dr hab. Dominika Żukowska-Gardzińska, prof. UKSW: „Dialog ocalenia w myśli Karola Wojtyły”.

Interesująco sformułowany jest tytuł artykułu, którego treść uzasadnia trafność przyjętego sformułowania. Dialog bowiem „ocala” człowieka od egzystencjalnej mizerności, a ludzkość od zniszczeń wojny. Autorka rekonstruuje Karola Wojtyły koncepcję dialogu personalistycznego, którego centrum zawsze jest osoba ludzka. W odniesieniu do dialogu w sytuacji konfliktu przywołuje wypowiedzi Papieża, podkreślające, że *„dla dialogu na rzecz pokoju nigdy nie ma granicy, z której nie można byłoby zawrócić”*. Praca na rzecz dialogu prowadzi do utrwalania pokoju oraz pojednania i zrozumienia. Dialog międzyreligijny i międzykulturowy, bez względu na różnice poglądów, *„byłby więc sposobem wcielania w życie normy personalistycznej oraz realizacją przykazania miłości. Walka i chęć wygranej, która zwykle towarzyszy konfliktom, dzięki postawie dialogu humanizuje ten spór przez przeniesienie niezgodności poglądów na płaszczyznę idei pojęć, a nie niechęci czy często wręcz nienawiści do samego człowieka”*.

Ks. prof. Jarosław Różański: „Inkulturacyja, ekumenizm i dialog międzyreligijny –poza ideologią i stereotypem”.

Autor przypomina i charakteryzuje różne inicjatywy i formy aktywności podejmowane przez Papieża na rzecz dialogu ekumenicznego, a także międzykulturowego. Inicjatywy te wyrastały z koncepcji chrystocentryzmu i antropocentryzmu, które tworzą punkty centralne, przenikające nauczanie i działanie Papieża obejmujące także marginalizowane, czy niewielkie kultury i religie. Autor ukazuje historyczne znaczenie procesów ewangelizacji, która miała zbawienny wpływ na współtworzenie, promowanie i rozwijanie miejscowych kultur, czasami niekoniecznie w bezpośrednim powiązaniu z chrystianizacją. Wskazuje też na istotną dla procesów ekumenicznych rolę encykliki *Ut unum sint*, która powstała z osobistej inicjatywy Papieża. Ukazuje także rolę „ducha Asyżu” w otwarciu nowej karty w dialogu Kościoła katolickiego z innymi wyznaniem i religiami. Przywołuje także inicjatywy, które nie zakończyły się sukcesem: *„Wielkim niespełnionym marzeniem św. Jana Pawła II było spotkanie przywódców religii monoteistycznych na Górze Synaj w 2000 r. Na tym wzgórzu – świętym zarówno dla chrześcijan, jak i dla żydów czy muzułmanów – stanął sam”*.

Prof. Charles Mercier: „Fenomen Światowych Dni Młodzieży”.

Bardzo dobrze w problematykę dialogu międzykulturowego i religijnego, oraz w charakterystykę osobowości Jana Pawła II jako Papieża dialogu wpisuje się tematyka Światowych Dni Młodzieży. Autor na początku artykułu przypomina: *„Powracanie pamięcią do ŚDM, poprzez badanie śladów, które jego uczestnicy pozostawili w ośmiu krajach, w których się zatrzymali, pozwala nam lepiej zrozumieć fenomen działalności i osobowości Jana Pawła II, w szczególności jego relacje z młodzieżą”*. Tekst jest interesująco zredagowany, przynosi wiele informacji o szerzej nieznanymi uwarunkowaniach, wydarzeniach, okolicznościach towarzyszących powstawaniu idei Światowych Dni Młodzieży oraz instytucjonalizacji tego fenomenu społecznego, religijnego i kulturowego.

Książka bogata jest cennymi refleksjami, informacjami, interpretacjami podejmowanych przez Autorów problemów. Zawiera indeks nazwisk przywoływanych autorów, bogatą bibliografię oraz wykaz ilustracji, w tym np. fotografię Ankiety personalnej Karola Wojtyły czy zdjęcia prywatne prof. Stanisława Grygiela i jego rodziny ze spotkań z Janem Pawłem II. Na wyróżnienie zasługuje też staranna i bardzo ładna estetycznie edycja książki. Zrealizowany zamysł wydawniczy jest zasługą nie tylko Redaktora książki, ale przede wszystkim znakomitych Autorów, których udało się zgromadzić wokół pamięci dzieł Jana Pawła II. W barwnej mozaice wydarzeń i uroczystości rocznicowych książka została dostrzeżona i zapewne przyjęta zostanie w kręgach czytelniczych z zaciekawieniem i życzliwością. Pomnaża bowiem w sposób oryginalny i wieloaspektowy oraz popularyzuje gromadzoną wiedzę o życiu i dziełach Papieża oraz ich wpływie na losy naszej współczesności. Szkoda, że nie przygotowano stosownych streszczeń zawartości książki tłumaczonych na języki obce, co zapewne poszerzyłoby kręgi czytelników zainteresowanych postacią św. Jana Pawła II i włączyło tę cenną publikację w światowy obieg myśli naukowej skupionej wokół postaci Świętego Papieża naszych czasów.

Wojciech Świątkiewicz